

FILMOVÉ MIESTA

2. diel

Tomáš Galierik

DAJAMA

edícia
KS

FILMOVÉ MIESTA

2. diel

Tomáš Galierik

Vydavateľstvo DAJAMA ďakuje Slovenskému filmovému ústavu za poskytnutie fotografií k filmom a pomoc pri tvorbe knihy.

FILMOVÉ MIESTA

2. diel

prvé vydanie, 2022

Autor textu: Tomáš Galierik

Editor a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Technický redaktor: Marianna Lázníčková

Grafická úprava: Marianna Lázníčková

Jazyková korektúra: Rút Facunová

Fotografie k filmom poskytli : © SFÚ, © RTVS

Zoznam autorov fotografií je na strane 158.

Tlač: NIKARA, Krupina

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 367. publikáciu.

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná v akejkoľvek forme bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8136-147-0

RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4 B, 841 04 Bratislava,
tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Slovo na úvod

Prvá kniha Filmové miesta, ktorá sa objavila na knižnom trhu v novembri 2021, reálne prebudila záujem o netradičné Slovensko nielen u verejnosti, ale aj na strane médií. Kniha, ktorú možno nazvať úspešnou a neobyčajnou, inšpirovala nemálo rodín a jednotlivcov k cestám po našej krajine. Oživila a pripomenula viacero zaujímavostí a filmových prepojení na skutočné, dosiaľ existujúce miesta a aj na tie, ktoré existovali len krátko alebo zanikli len nedávno. Okrem iného otvorila aj cestu jej ďalšiemu pokračovaniu. Pri podobných publikáciách je náročné pokúsiť sa vytvoriť druhý diel, pretože sa môže zdať, že mnohé veci už boli uverejnené. Nie je to však pravda, pretože ďalší výskum potvrdil opodstatnenosť našich úvah o príprave druhého dielu. Cielene ponechaná Blatnica, Čierny Balog, Slovenský raj a aj niektoré ďalšie miesta na mape Slovenska pre prípad knižného pokračovania sú len zlomkom toho, čo nakoniec čitateľ nájde v druhej knihe venovanej slovenským filmovým miestam.

Mediálny záujem o prvú knihu Filmové miesta priniesol reakcie čitateľov, ako aj zo pár námetov, z ktorých sa niektoré stali súčasťou tejto druhej publikácie. Jej značná časť je tvorená niektorými staršími, ale taktiež množstvom nových filmov. Rovnako sú v nej zachytené rôzne staré spomienky z filmovaní, ktoré by raz mohli upadnúť do zabudnutia. Do hľadania a overovania veľkého počtu scén, so značnou časťou starších, ponechaných na „lepšie časy“, sa podarilo pohnúť až v rámci druhej knihy. Mohli za to ďalšie indície, pomyselný prídavný motor v podobe motivácie z reakcií čitateľov, aj niektoré nové zdroje a informátori. Nedajte sa zmiasť tým, ak je kniha druhým dielom. Miest, ktoré sa môžu pochváliť slávnymi filmami, je totiž ešte stále veľa. Už počas prípravy tejto knihy sa na Slovensku vo veľkom nakrúcajú nové filmy a rozprávky. Vďaka výbornej spolupráci s niekoľkými filmármi však môžu byť zmienky o dosiaľ nedokončených filmoch zahrnuté v knihe v predstihu ešte pred ich uvedením.

V rukách tak držíte knihu, ktorá pokračuje v cieľoch prvej publikácie – priniesť iný pohľad na mnohé slovenské obce, múzeá, lokality alebo pridať atrakciu či zaujímavosť navyše. Obe knihy venované slovenským filmovým miestam sa vzájomne dopĺňajú a tak trochu aj prepájajú. Opäť ide o vybrané filmy a vybrané lokality, ktoré sú však v druhej knihe ešte viac poprepлетané medzi sebou. Niektoré z nich vás môžu spätne poslať na konkrétne strany prvej knihy. Napriek tomu je možné druhý diel považovať za plnohodnotnú a sebestačnú knihu a napr. v spojení s prvou knihou v spoločnej krabici môže byť aj pekným darčekom pre priaznivcov filmu.

Ako autora ma nesmierne teší úspech a záujem nadšencov filmu, turistiky, ako aj obyvateľov jednotlivých obcí. Viditeľná je určitá zmena vnímania filmu v cestovnom ruchu a aj to možno považovať za úspech. O to viac, ak prvá kniha zaujala niektoré známe mená slovenského filmu a jeho výroby. Hoci dielo vyzrádza časť z filmárskej ilúzie, bolo prijaté pozitívne. Pevne verím, že druhá kniha bude dôstojným doplnením všetkého krásneho, dobového, slávneho alebo takmer zabudnutého z našej i zahraničnej kinematografie.

Chcel by som všetkým čitateľom a priaznivcom filmu popriať pekný filmový, cestovateľský a čitateľský zážitok a dovidenia pri filme.

Autor

0 filmových miestach

Je až neuveriteľné, aké dôležité sú napr. filmy Vinnetou pre lokality v Chorvátsku, Hviezdné vojny pre Tozeur v Tunisku a marťanské sci-fi filmy pre jordánske Wadi Rum. New York je tiež preludnený aj vďaka turistom, ktorí o. i. smerujú aj na miesta, kde sa nakrúcalo tých jediných pár newyorských sekúnd seriálu Priatelia. Lákadlom sú lokality, kde vznikali scény filmov John Wick, Sám doma 2, Jumper, Pán Popper a jeho tučniaci, Krotitelia duchov, Diabol nosí Pradu, slávne verzie King Konga, Spidermana či Batmana. O svetových filmových miestach by sa dalo rozprávať celé hodiny, dni a aj týždne. Filmové miesta sú vo svete mimoriadnym ťahákom, veď neraz sú ako filmové aj propagované. U nás iba ak uvádzané, no propagované len výnimočne. Britská lokalita Sutton Hoo sa napr. len nedávno ocitla pod návalom turistov a stalo sa to celkom nečakane. Úspešný film o jednom

z najvýznamnejších archeologických objavov na Britských ostrovoch s názvom The Dig (2021) s Ralphom Fiennesom v hlavnej úlohe vzbudil záujem o miesto aj u tých, ktorých dovtedy nič na tejto lokalite nepriťahovalo. Záhadami opradený výnimočný ostrov a vtáacie územie Skellig Michael donedávna navštevovali len archeológovia a vedci. Po tom, čo na ňom pristála Rey, aby Lukovi Skywalkerovi priniesla svetelný meč, záujem turistov neutícha. Nehovoriac už o miestach v Británii, ako aj v chorvátskom Dubrovniku, zo seriálu Hry o tróny, ktoré sú stále silnou značkou aj napriek ukončeniu slávnej fantasy série.

Na Slovensku sa tiež nakrúcalo množstvo renomovaných filmov, ktorých názvy a herecké obsadenie by mohli osloviť nejedného filmového fanúšika z rôznych kútov sveta. Dodnes pre nás najväčšie filmové udalosti predstavuje záujem filmárov nakrúcať filmy

Mnohé filmy sa nakrúcali aj v uliciach Bratislavy

*Natáčanie filmu **Láska hory prenáša***

na zrúcaninách slovenských hradov, v uliciach Bratislavy, v Tatrách, Slovenskom raji či na celkom nenápadných miestach, aké by sme možno minuli bez povšimnutia.

Napr. film **Dračie srdce** (1996) v scénach zachytil niekoľko slovenských hradov a prírodu. Slovenskí stavitelia kulís si zase otestovali, čo si všetko môžu dovoliť a ako im to pôjde pri neskorších veľkých projektoch. **Mierotvorca** (Peacemaker, 1997) bol príležitosťou pre Nicole Kidman a Georgea Clooneyho spoznať Bratislavu, hoci vo filme ju prezentujú ako Viedeň, a napr. Čremošňiansky tunel (pozri str. 90) predstavuje súčasť železnice v ruskej Sibíri.

Na Slovensku sa objavili aj veľké hviezdy vojnového filmu **Za nepriateľskou líniou** (Behind Enemy Line, 2001), ktoré zavítali do viacerých vojenských areálov, Bratislavy, Veľkej Fatry, Zádielskej a Kvačianskej doliny a v obci Háj nakoniec filmári ponechali niekoľkometrovú polystyrénovú sochu anjela (jednu z mála filmových rekvizít, ktorú môže návštevník obdivovať aj dnes). V Slovenskom raji sme mali filmárov aj z ďalšieho dračieho filmu **Eragon** (2006) či hororu **Dravci** (1999, pozri str. 31).

Pre Netflix sa vo Vysokých Tatrách nakrúcali veľké projekty **Marco Polo** (2016), **Chlapec, ktorého volajú Vianoce** (A Boy Called Christmas, 2021) a úžasne pôsobí aj zmienka o krátkom nakrúcaní tretieho filmu slávnej série **Fantastické zvery: Tajomstvá Dumbledora** (Fantastic Beasts: The Secrets of Dumbledore, 2022, pozri str. 44). V Banskej Štiavnici a na Oravskom hrade vznikala nová **Dracula** (2019) a na popradskom letisku vydarený upírsky horor **Red Blood Sky** (2020); (pozri str. 35).

Slávna špionážna **Červená volavka** (Red Sparrow, 2019) s oscarovou Jennifer Lawrence zachytila napr. na bratislavskom Istropolise ešte kubánsky mramor, ktorý je dnes už minulosťou a mediálne omieľanou záležitosťou. Nakrúcala sa však aj v tzv. obrátenej pyramíde, budove rozhlasu, kde sa v rovnakom roku natáčal aj film inšpirovaný vraždou Daniela Tupého – **Ostrým nožom** (2019). S Bratislavou sa na záver roka 2021 najvýraznejšie spájalo nielen nakrúcanie úspešného seriálu **Druhá šanca** (2022) v zrekonštruovanej nemocnici na Bezručovej ulici, ale aj **The Performance** (2023), tvorcovia ktorého

Fotografia z nakrúcania filmu Kto je ďalší? v Prahe pri bežeckých scénach

pre film dokázali v Bratislave nájsť naozaj neuveriteľné miesta.

Zo zahraničnej produkcie to však zďaleka nie je všetko a po filmové miesta naozaj nemusíme chodiť ďaleko. Nejde však len o zahraničný film, ale aj o miesta nakrúcania domácich, prípadne československých filmov. Určite nezaškodí vedieť, aké zaujímavé filmové lokality sa nachádzajú v jednotlivých regiónoch. Môžu byť nielen pripomienkou zaujímavých miest, ktoré sa oplatí vidieť, ak poznáte ten-ktorý film, ale môžu aj inšpirovať ďalších filmárov či priniesť nový pohľad na miesta, ktoré sa na prvý pohľad zdajú obyčajné.

Pre film je zaujímavá akákoľvek lokácia. O to viac, ak je prístupná a jej vlastník má záujem poskytnúť priestor na filmové účely. Film je našťastie mimoriadnou udalosťou a filmové miesta sú potom pripomienkou filmu, príležitosťou pre rozvoj cestovného ruchu alebo len zážitkovým zastavením sa na známom mieste. Prípadne ide o objekt, ktorý nemá núdzu o naš mieriace objektívy fotoaparátov a mobilov. Takým je nepochybne fontána v bratislavskom Ružinove z filmu **Fontána pre Zuzanu** (1985), dom z filmu

Perinbaba (1985) stojaci v oravskej časti Múzea slovenskej dediny v Martine alebo námestie v Sabinove, na ktorom hneď niekoľko objektov pripomína výnimočný film **Obchod na korze** (1965), ako aj neopakovateľný vzťah mesta a obyvateľov ku kinematografii.

Filmové miesta sú zároveň príležitosťou pre všetkých, ktorí radi objavujú Slovensko a chcú vidieť každú zaujímavosť či „pikošku“ a kuriozitu z danej lokality. Byť na mieste, kde sa nakrúcal známy film, nie je ničím novým. Možno aj vaši rodičia alebo vy sami ste sa svojho času ocitli pri Štrbskom plese a zámerne ste si odskočili od plesa až k hotelu FIS len preto, že sa v ňom nakrúcal seriál **Spadla z oblakov** (1978) či **Orlie pierko** (1971). Nevedno, koľkých návštevníkov z bývalého Československa úspešne „namotal“ Gustav Anděl na návštevu lanovky na Lomnický štít, keď sa mu úspešne celé polstoročie darilo posilať ľudí do zotavovne Morava. Na Drotársku ulicu sa svojho času zase chodili pozeráť mnohé bratislavské rodiny na bránku a dom deda Jozefa z Bambulky.

Našli by sme pritom aj ďalšie regionálne miesta dobre známe vďaka svojmu prepojeniu s filmami, najčastejšie tými slávnymi.

Oravci sú napr. pyšní na miesta spojené s Tisícročnou včelou, Terchovci na nakrúcania filmov o Jánošíkovi, ako aj filmov s tematikou SNP. Na Kysuciach sa takisto hrdostretávame s niektorými filmovými zmienkami, aj keď v roku 2021 mnohé tu nakrúcané filmy úspešne zatienil seriál Jack Ryan, armádne vrtulníky a uzavretá diaľnica (pozri str. 69). Zvyšná kinematografia šla na istý čas bokom.

Slovensko je skrátka oveľa zaujímavejšie než sa môže zdať. Máme nielen krásne hory, lesy, kultúru, históriu či pamiatky, ale aj zdanlivo obyčajné obce, mestá, ulice, sochy, studne, brehy riek a iné, na prvý pohľad celkom obyčajné miesta. Práve také môžu byť ideálne pre konkrétne scény. Slovensko je pri jeho topografickej, klimatickej, biosférickej a kultúrnej rôznorodosti mimoriadne bohaté na vhodné filmové miesta. Je potrebné si to uvedomiť, ak chceme hodnotiť atraktivitu Slovenska aj z hľadiska kultúry, ktorej súčasťou je nepochybne i kinematografia. Potom si to žiada iba ak vyriešiš prístupnosť a byrokratickú záťaž, ktorá nakrúcanie filmov občas komplikuje.

Neničiť, ale zachovať

Filmárske umenie sa spája s mnohými tajomstvami a filmovými ilúziami. Ak divák netuší nič o pozadí, výsledný pocit z filmu sa môže bližšie k dokonalosti a film je uveriteľný celou svojou atmosférou. Pri niektorých filmoch však môžu byť výnimočné aj samotné filmové kulisy. V roku 2021 sa napr. v Miloviciach pri Prahe nakrúcala filmová podoba slávneho románu Ericha Mariu Remarquea **Na západe nič nové** (All Quiet on the Western Front) pre streamovaciu službu Netflix. Vybudovali tu rozsiahle zákopy, ktoré mohli pôsobiť ako kolorovaná dobová fotografia. Mimoriadne rozsiahle a detailné umelecké dielo filmového kulisárstva však po nakrúcaní zaniklo a neuveriteľné šťastie mali len facebookové stránky Lost in Time – Urbex, ktoré ho stihli zachytiť v plnej kráse.

Podobne zanikajú aj iné filmové stavby, pretože nemajú patričné stavebné povolenia, nie sú určené na používanie, sprístupňovanie a môžu byť po čase nebezpečné. Nemajú napr. správne nátery proti škodcom, izolácie a zaistenie trvácnosti, a preto je

Filmové kulisy k pripravovanému veľkofilmu z obdobia prvej svetovej vojny

z pochopiteľných dôvodov ťažké ponechávať filmové kulisy a stavby pre iné účely ako pre pôvodný film. Zmeniť by to mohol iba ak záujem filmárov a staviteľov dať takýmto stavbám druhý rozmer. Minimálne turisti a svet filmových fanúšikov by si v takých prípadoch prišli na svoje.

Za filmom nestojí len režisér a hlavné hviezdy...

Názvy filmov a hlavné hviezdy sú zväčša to jediné, čo bežný konzument kinematografie vníma ako hlavné atribúty filmu. Podľa nich si film môže vyberať a rozlišovať. O niečo náročnejší divák siaha aj po mene režiséra, prípadne skladateľa filmovej hudby. Tak je to napr. nielen v prípade Jamesa Hornera, ale predovšetkým pri mene Hansa Zimmera. Hlavné hviezdy bývajú základným lákadlom, pretože je to ich tvár, hlas, ako aj herecké umenie, čo pritiahne divákov najčastejšie. A autor scenára? Meno scenáristu pre diváka zväčša nemá žiaden význam.

Záber z filmu Južná pošta

Menej sa vyzdvihujú producenti, ktorí majú neraz najväčší podiel na tom, že film vôbec vzniká. Postarajú sa o to najdôležitejšie – peniaze, štúdio, distribúciu a všetky tie logá v úvode, ktoré už veľmi dobre poznáme a neraz sú pre nás zárukou kvality.

Menej nám už hovoria mená ľudí stojacich za kamerou, zodpovedných za strih či mená ľudí sediacich za šijacími strojmi, so špendlíkmi v zuboch, ktorí horlivo pobežujú a menia klobúky alebo obuv tak, aby zodpovedala režisérovej predstave. Menej sa spomínajú maskérky vytvárajúce krvavé zranenia Brucea Williisa, jazvy a tetovania filmových gangstrov, ale aj bežnú podobu jednotlivých hercov, v ktorej zostanú nezabudnuteľní v rovnako nezabudnuteľných scénach. Totožné líčenie si budú žiadať scény, ktoré vo filme priamo nadväzujú v rámci spoločnej minúty a nakrúcajú sa pritom aj s dvojtyždňovou prestávkou. Už vôbec si nevšimneme mená strihačov, technikov či kaskadérov. Zabudli by sme pritom na profesiu, ktorá je taktiež veľmi prehliadaná a bez ktorej by neexistovali ani mnohé filmové miesta.

... ale aj lokačný manažér

O lokačných manažéroch sa za bežných okolností divák nič nedozvie. Pri mnohých filmoch je akýmsi lokačným manažérom alebo tzv. location scoutom niekto zo štábu, prípadne je už výber miest daný scenárom, jasnou a najmä konkrétnou režisérskou predstavou alebo predstavou filmového architekta. Tvorcovia veľkých projektov, ktorí v rukách držia umelecké nákresy, majú určité požiadavky a predstavy. Hľadajú podľa svojho rozpočtu na nejakom vytipovanom území vhodné miesta, budovy alebo scenérie. Ideálne je získať viacero lokácií v jednej krajine vzhľadom na povolenia, techniku a logistiku. Veľké projekty sa potrebujú spoľahnúť na tímy ľudí či jednotlivcov, ktorí majú mimoriadny prehľad o svojej krajine a jej okolí.

Nakrúcanie filmu Jaškov sen

Lokačný manažér či lovec filmových lokácií je práve ten človek, ktorý by mal pochopiť víziu a priniesť vhodné miesta filmovej produkcii a tvorcom. Je vyzbrojený časom, znalosťami, určitou priebornosťou a svojimi „ústami“. Mobil v ruke a poriadny fotoaparát dopĺňa aj všeobecný rozhľad a odvaha pýtať sa. Lokačný manažér hľadá nielen miesta vhodné pre film, ale pripravuje k nim aj dokumentáciu a zároveň je jeho úlohou zistiť dostupnosť miesta aj po stránke povolení, prístupnosti, prenájmu alebo, povedzme, aj takého záujmu jeho majiteľov či správcov. Lokačný manažér vyhľadáva zaujímavé miesta aj bez konkrétneho dopytu. Vytvára si vlastné databázy, vďaka čomu je schopný promptnejšie reagovať na náhly záujem domácich, ale hlavne u nás dostatočne nezorientovaných zahraničných filmárov. Jeho prechádzky nemusia kopírovať turistické trasy a každé miesto vníma ako novú príležitosť. Možno žijete celý život pri celkom obyčajnej tehlovej stene so starými oknami, ktorú dosiaľ minuli sprejeri, a ani by vám nikdy nenapadlo, akým cenným môže byť takýto priestor pre film. Rovnako

múr môže presne pasovať do scénickej vízie a očakávaní, takže štáb a kulisári ho nemusia pre film stavať od základov. Nejedna na prvý pohľad fádny chodník s mačacími hlavami bude mať prednosť vo filme pred asfaltovou cestou.

Pre predstavu si priblížme jeden nespresnený projekt. Zahraniční filmári majú predstavu o brehu jazera, po ktorom možno z vody vytiahnuť čln a postava ďalej kráča unavená a bosá po štrku do hlbokého lesa. Koľko takých brehov poznáte vo svojom okolí? A koľko po celom Slovensku? Skúsený lokačný manažér by v tejto chvíli mal už pripravených niekoľko fotografií. Čo na tom, že sú brehy trávnaté alebo kamenité a chýba štrkový podklad? Už „žhaví“ telefón alebo zisťuje možnosť na dodatočný dovoz požadovaného štrku. Preverí miestneho starostu, samosprávu, stupeň ochrany (ak sa týchto úloh nezhostí filmový architekt) a či nie je napr. oproti jazeru hustý les.

Výborný lokačný manažér prinesie filmu to, čo potrebuje. A práve títo takmer neznámi ľudia od filmu sú neraz najdôležitejší a vďačíme im za to, že sa filmári rozhodli

Film *Sokoliar* Tomáš

pre Slovensko. Aspoň za predpokladu, že ich priamo neoslovili slovenské lokácie z iných filmov či obrázky, aké si dnes nájde ktokoľvek v internetovom vyhľadávачi.

... alebo aj filmový architekt

Film bez filmového architekta je len prázdnu inscenáciou v štúdiu či nepozeraateľným „dielom“ bez scény. Niečo, čo koniec koncov ani nikto nenatočí. Mená významných slovenských architektov si bežný televízny divák a návštevník kina sotva vybaví. Môže ísť o veľké tímy ľudí, no ak podrobne sledujete film a filmové lokácie, najmä na Slovensku, opakovane sa stretnete v rôznych érach kinematografie s niekoľkými menami. Ich dôležitosť spočíva v úzkej komunikácii s režisérom a výtvarníkmi. Artworky, tzv. umelecké nákresy, sú načrtnutou predstavou o scéne a deji. Filmový architekt tieto predstavy buď sám vytvára, alebo je jeho úlohou prebrať ich od výtvarníkov a zabezpečiť ich výrobu. Nastupuje po lokačnom

manažérovi a prichádza na miesto nakrúcania, aby spečatil vhodnosť výberu a kývol na realizovateľnosť. To všetko za predpokladu, že architekt nie je súčasne samotným lokačným manažérom. Pokiaľ by sme mali filmové ateliéry, jeho prácou by bola práca s kulismi, materiálmi, ako aj s výtvarným umením mnohých smerov súčasne. Jeho prácou sú dekorácie, interiéry aj celé stavby. Dohliada na uveriteľnosť a dokonalosť filmovej scény a často je to práve filmový architekt, vďaka ktorému sa ocitáme na miestach, ktoré vyrážajú dych. Ako keď George Clooney a Nicole Kidman letia boeingom v *Mierotvorcovi* (1997) a interiér lietadla je pritom dielom filmovej architektúry na zimnom štadióne v Bratislave. Alebo keď sa v **Mahuliene, zlatej panne** (1986) ocitneme v slovanskom hradisku (pozri str. 137), aké podľa záberov jednoducho neidentifikujete, pretože ho postavili len pre nakrúcanie.

Práca filmového architekta sa netýka len jediného objektu, ale v konkrétnom filme mnohých riešení, vizuálnych úprav

skutočných využívaných miest, ich výstavby alebo úpravy existujúcich. Žiada si to človeka oddaného vizuálnej stránke filmu, prítomného aj pri práci s efektmi, sčítaného, perfekcionista a detailistu. V opačnom prípade ho pozornejší divák odhalí a kazí to dojem z filmu. Častokrát ide doslova o vynálezcu, ktorý má za úlohu vymyslieť niečo, čo nikdy neexistovalo a technicky zabezpečiť, aby to aj fungovalo. Ak nejstujú overené postupy, je na ňom a jeho ľuďoch, aby prišli na to, ako vytvoriť požadovanú ilúziu, napr. dojem dobovej fasády. Patinujú povrchy tak, aby vzbudzovali dojem starej stavby, a dokonca neraz vynaliezajú vlastné hmoty, stavebné materiály, aby dosiahli to, čo film potrebuje. Filmoví architekti vo filmárskom umení vytvárajú unikátnu izolovanú oblasť umenia, ktoré po nakrúcaní zväčša celkom zaniká. Umenie, ktoré existuje a trvá len kým bežia kamery a zostáva zachytené len ako pozadie či atmosféra filmu. Toto umenie fyzicky končí zväčša po poslednom úspešnom zábere. V rukách filmového architekta môže byť rozhodnutie presunúť filmárov na opačný kút Slovenska, ak sa tam nachádza ideálne miesto pre konkrétne scénické požiadavky. Práve architekt neraz plní úlohu akéhosi ďalšieho lokačného manažéra.

Pri tejto príležitosti si dovoľíme vyzdvihnúť tri mená filmových architektov. Bez toho, aby sme nimi chceli zatieniť ostatné významné mená a osobnosti filmovej architektúry a scénografie, zameriavame sa na ne predovšetkým preto, že sú spájané s odlišnou érou, technikami a podmienkami. Sú to mená, ku ktorým nás opakovane naviedli pátrania po kľúčových osobnostiach filmu.

Viliam Ján Gruska

Viliam Ján Gruska (1936 – 2019) je pre dnešnú mladú generáciu menej známym menom, pritom ako scénograf a filmový architekt je legendou. Druhý diel Filmových miest sa Viliamovi Jánovi Gruskovi bude

na viacerých miestach venovať predovšetkým pre rozsah jeho diela (pozri str. 66). Bol autorom viacerých amfiteátrov, scén pre kultúrne podujatia a spolupracoval s Lúčnicou. Podieľal sa na mnohých televíznych a následne filmových projektoch, prevažne za bývalého režimu, ktoré patria dodnes medzi významné a populárne. Mal „na svedomí“ napr. drevený mlyn v **Perinbabe** (1985), celé hradisko z **Mahulieny, zlatej panny** (1986, pozri str. 137), hrnčiarsku dielňu v **Kráľovi Drozdia brada** (1984), navrhol nezabudnuteľný lovecký domček na koloch vo filme **Chodník cez Dunaj** (1989, pozri str. 137), stavby v rozprávke **Sokoliar Tomáš** (2000) a mnoho ďalších. Pri jednotlivých filmoch je však jeho meno vždy uvedené aj pri iných stavbách a úpravách. Bol unikátnym príkladom oddaného architekta, ktorý k práci pristupoval svedomito. Bol etnografom, takže pri jednotlivých filmoch dohliadal na detaily, materiály, spôsob opracovania aj funkčnosť inšpirovanú realitou. Dával si mimoriadne záležať, aby aj motívy,

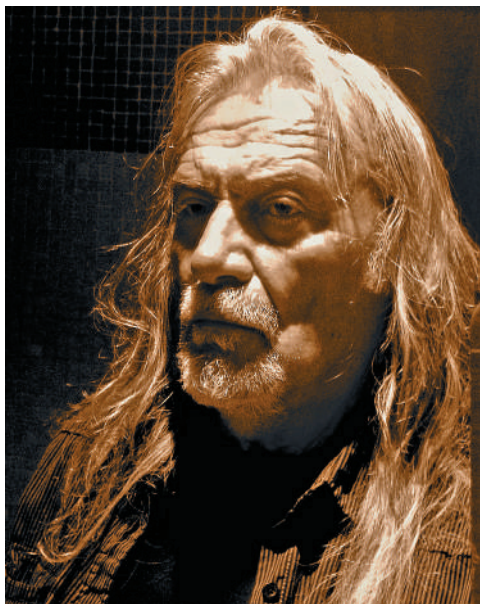
Viliam Ján Gruska

ktoré na stavby použije, „sedeli“ s obdobím a jeho kultúrou a mnohé zo zásad filmovej architektúry vstúpil aj svojim žiakom na VŠMU v Bratislave.

Tomáš Berka

Tomáš Berka (1947) je filmový architekt, ktorý pracoval pre televíziu a film nielen v predrevolučných, ale najmä porevolučných rokoch. Autor veľmi zaujímavej knihy *Veľká ilúzia* (Slovart 2019) sa podieľal na najzásadnejších zahraničných aj slovenských filmoch v posledných troch desaťročiach. Po filmoch s Jurajom Jakubiskom a Jurajom Herzom spolupracoval aj s Ridleyom Scottom a Stanleyom Kubrickom. So svojím tímom a najbližším spolupracovníkom Daliborom Vašicom navrhoval a realizoval stavby, interiéry a dekorácie do viac ako 40 filmov, ako napr. **Dračie srdce** (Dragon Heart, 1996), **Za nepriateľskou líniou** (Behind Enemy Line, 2001) či **Frankenstein** (2003). Priviedol iránskych filmárov do Novej Lehoty, ktorú sme neskôr spoznali v seriáli *Horná Dolná*. Pre film **Mierotvorca** (Peacemaker, 1997) vytvoril v priestoroch Incheby a Zimného štadióna filmový Pentagon či interiér boeingu a centrum Bratislavy premenil na ulice a námestia Viedne. Pre historický film **Posledná légia** (The Last Legion, 2007) vytvoril cisárske priestory v unikátnom podzemí hradu Červený Kameň (Filmové miesta 1, pozri str. 53). Spolu so známym filmovým dekorátorm Jozefom Mičom z Terchovej postavili celú štvrt' Varšavy na mieste dnešnej Eurovey do filmu **Povstanie** (Uprising, 2001) a v kráteri pri Balatone postavili s Daliborom Vašicom celé mesto do fantazijnej rozprávky **Eragon** (2006). Realizovali aj obrovské dekorácie do amerických a britských filmov **Hellboy 2** (2007), **The Borgias** (2010), **47 roninov** (2011), **Smrtonosná pasca V** (A Good Day to Die Hard, 2012) či **Hercules** (2013) nakrúcaných v anglických ateliéroch pri Budapešti. V poslednom období sa ako

Tomáš Berka

architekt podpísal pod viaceré filmy, napr. **Amnestie** (2019), **Fašiangy/Piargy** (2020) či rozprávku **O liečivej vode** (2020), a jeho meno nájdete i pod novinkami **Slúžka** (2021) či **Svetlonoc** (2021). Momentálne pracuje na historickom seriáli RTVS zo starej Bratislavy s pracovným názvom *Niekdedy v Európe*.

Juraj Kucharek

Zástupcom mladšej generácie filmovej architektúry na Slovensku môže byť úspešný scénograf Juraj Kucharek (1984), zhodou okolností žiak Viliama Jána Grusku na VŠMU v Bratislave. V posledných rokoch sa spája predovšetkým s divadelnou scénou, prevažne v Slovenskom národnom divadle. V televíznej tvorbe stojí za návrhom štúdií mnohých známych relácií, dokonca aj v Českej republike. Začínal prípravou scény pre *Superstar*, *Let's Dance* a dodnes pokračuje mnohými dôverne známymi „stage“ dizajnmi nejedného prestížneho podujatia. Ako autor scény pre ceremónie udeľovania ceny *Slnko*

v sieti (2016 – 2017 a tiež 2019 – 2020) sa stihol „prepojiť“ s učiteľom Viliamom Jánom Gruskom v roku 2018, keď mu bolo udelené ocenenie za celoživotný prínos. Pre televíznu rozprávku Petra Bebjaka **Vianočné želanie** (2018) a neskôr rovnako Bebjakov film **Jozef Mak** (2021) sa takisto postaral o scény. Postava Jozefa Maka si vo filme vybuduje celkom novú drevenicu práve v Múzeu oravskej dediny v Zuberci v susedstve skutočných objektov ľudovej architektúry. Ako scénograf pôsobil aj vo filme **V lete ti poviem, ako sa mám** (2022), v ktorom sa len pre účely filmu objavili jediné vianočné trhy v celej Bratislave. Je pravdepodobné, že v budúcnosti bude figurovať ako autor zaujímavých scén aj pre ďalšie filmy.

Slovensko ako príležitosť pre film

Zrekapitulujme si, čo už vieme. Slovensko je jedinečné, mimoriadne pestré, aj keď možno nie dostatočne prepojené diaľničnou sieťou. Dokážeme ponúknuť lokácie rôzneho typu pre kohokolvek. Nakrúcali sa u nás

filmy odohrávajúce sa v Bosne a Hercegovine, Sarajeve, na Aljaške, v rôznych fantastických krajinách, scény z temného stredoveku, filmy poapokalyptických žánrov či hororov. Odohrávali sa u nás komediálne úlety, ako aj čarodejnícke scény z univerza Harryho Pottera (pozri str. 44). Pýšime sa nakrúcaním prvého upírskeho hororu a tiež mnohých podobných novodobých filmov. Keď chceme, dokážeme všetko. Nemáme technicky vybavené ateliéry a napriek tomu sme schopní, v prípade potreby, nájsť dostatočne veľký priestor a niečo v ňom postaviť. Azda vždy bude aktívna niektorá z generácií filmových architektov, ktorá siahne aj po ľudoch, akým je staviteľ Jozef Mičo z Terchovej alebo jeho syn. Keď si to situácia žiada, nájdú sa pre film stovky komparzistov, ktorí zaplnia falošnú ulicu a pokojne sa budú tváriť, že čakajú na evakuáciu na vesmírnu loď. Naša krajina je príležitosťou pre všetky filmové žánre, sci-fi nevynímajúc. Filmárov na Slovensku vítajú priaznivé podmienky, ochotná spolupráca na strane Slovenskej filmovej agentúry

Múzeum oravskej dediny v Zuberci

(www.filmcommission.sk), ktorá sa stará o intenzívnu propagáciu Slovenska všade tam, kde by mohlo byť vidieť a zaujať filmový svet. Cez ňu prichádza koordinovaný záujem a stáva sa projektom s čoraz jasnejšími úlohami a výsledkami. Nižšie náklady pre filmárov môžu znamenať vyššiu úsporu, ale tiež preliatie peňazí tak, že sa nám v podstate určitým spôsobom vrátia. Už nám chýba len veľká chuť chopiť sa takýchto príležitostí a využiť ich na maximum, aj neskôr po skončení nakrúcania.

Film ako príležitosť pre Slovensko

Nakrúcanie jednotlivých filmov určite „nepohne“ našou ekonomickou situáciou. Prítomnosť filmových štúdií alebo väčšieho počtu projektov v našom exteriéri však môže zmeniť naozaj veľa. Film nám prináša viac ako len prílev financií. Zamestnáva množstvo vodičov, členov pomocného štábu, kostymérov, krajčírky, maskérky, holičky, ľudí špinavých od drevených triesok, lakov a sadry, či ľudí pripravených riešiť požiadavky až po dodávateľov jedla,

Scéna z filmu Keby som mal pušku

sociálnych zariadení a ubytovania. Budeme sa v mnohých prípadoch opakovať, ale film Slovensku už priniesol pozitívnu medializáciu a mnoho nezabudnuteľných pracovných príležitostí pre dodávateľov, ako aj bežný „background“ bez mien v titulkoch. Každý jeden film pre nás znamená zviditeľnenie vo svete a vyššiu atraktivitu krajiny. Vlastná filmová tvorba obohacuje našu kultúru a v neposlednom rade vytvára aj príležitosti pre cestovný ruch. Aspoň za predpokladu, že sa tých čriepkov, zaujímavostí a prepojení chytí ambiciózny manažment v cestovnom ruchu. Niekedy postačí jednotlivец, umelec, občianske združenie a inokedy len drobná náhoda. Táto kniha bude opäť príležitosťou spoznať, koľko zaujímavých možností mali slovenské regióny a kde všade sa filmári objavili. Na konkrétnych miestach dodnes nájdeme ľudí, ktorí si spomínajú na nakrúcanie. Pre zúčastnených mohlo ísť o životnú udalosť, na ktorú sa nedá zabudnúť. Zisk z filmovania sa tak nemusí merať len peniazmi, ale práve zážitkami, aké sa veľakrát už nikdy nezopakujú. Napr. v Papradne to dosvedčí najmä staršia generácia, v Sabinove miestny historik Juraj Vrábel ml. a zužujúci sa počet tamjších, ktorí videli vznik jediného oscarového filmu zo Slovenska na vlastné oči.

Aj dobrý „product placement“ je cesta

Seriál *Emily in the Paris* (2020 – 2022) s Lily Collins, neterou slávneho Phila Collinsa v hlavnej úlohe, patrí medzi najúspešnejšie seriály Netflixu. Nielen názvom, ale aj obsahom vnímame jasné filmové miesto – Paríž. Množstvo značiek, ulíc, priznané nápisy, obrovské množstvo outdoorovej reklamy neustále propagujú Paríž. Nakrúcanie v takomto prostredí je zväčša mimoriadne drahé. Pri väčšom počte filmovacích dní je to aj technicky a časovo náročné. Ak sa však do toho zapojí mesto a seriál vníma ako výraznú propagáciu,

Filmový štáb pri nakrúcaní filmu Václava Marhoulu Pomalované vtáča

môže ísť o jedinečný príklad, ako práve prístupnou cenou a otvorenou náručou získavajú obe strany. Samotný seriál vyniká príjemnou atmosférou či kultúrnymi osobitosťami Francúzska. Paríž nezískava žiadnu kontroverznú nálepku, no má unikátnu možnosť propagácie všetkého krásneho, čo Emily v Paríži objavuje. Od jazyka, kultúry, zvyklostí až po jednotlivé lokality mesta. Existuje lepšia reklama, ktorú si pozrie dobrovoľne niekoľko miliónov divákov? Samozrejme, na Slovensku chýba miesto takej kultúrnej, historickej a politickej hodnoty ako je Paríž. Môže to však vyvážiť prilákaním nakrúcania významných projektov a úzkou spoluprácou ľubovoľného mesta s filmovým štábom a filmovou produkciou. Cez film u nás upozorňujeme v posledných rokoch na politické problémy, vyčisťovanie mafie, korupciu a iné neduhy spoločnosti. Nedarí sa nám však cez film vhodne propagovať históriu alebo len krásy jednotlivých miest, ideálne za hranicami Slovenska. Možno by len stačilo zmeniť pohľad a spojiť cielene sily s lokalitami, ktoré filmovanie budú vítať a využívať aj dávno po premiére

v kinách. Možno by nemuselo byť na škodu zmeniť poradie. Najskôr sa zamerať na miesto a k nemu postaviť filmové dielo. Aj to je cesta. Inou cestou je neprepočuteľný a neprehliadnuteľný tzv. product placement. Hoci v rôznej miere vnímame Coca Colu (Bohovia sa museli zblázniť), Mentos (Utopenec na úteku), Pradu (Diabol oblieka Pradu), Avon (Strihoruký Edward), Twix (seriál Dion) a iné ako súčasť deja, poznáme aj miesta, ktoré povedali filmárom za určitých podmienok svoje „áno“ a zostanú nesmrteľné navždy. Veď kto by nepoznal hotel Plaza pri Central Parku v New Yorku? Vo filme **Sám doma 2** (Home Alone 2: Lost in New York, 1992) si dobrovoľne počas deja pozrieme televíziu reklamu „Ding-dang-dong“, neskôr sledujeme Kevinovu nahrávku a bez funkcie „preskočiť reklamu“ si vypočujeme jej názov ešte niekoľkokrát. Kiež by tých slovenských „áno“ bolo viac a mali čo najlepšiu stratégiu. Žiada si to len dobrý lokálny marketing, ktorý neváha postupne preberať úlohu filmového marketingu alebo len marketingu filmovo zaujímavého miesta.